

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2022.18.17>

Загороднюк С.О.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет*

Подобний О.О.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет*

Слатвінська В.М.

*викладач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет*

«ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРотьБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ» ТА «КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА»: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Постановка проблеми. Кримінально-правова політика є системним елементом державної політики у сфері протидії злочинності та формулює стратегію і тактику боротьби зі злочинністю засобами кримінального права. Кримінально-правова політика визначає кримінально-правові заходи впливу на злочинність (зміни та доповнення до закону про кримінальну відповідальність, її диференціацію та індивідуалізацію, криміналізацію та декриміналізацію діянь, регламентацію завдань кримінально-виконавчої системи та видів покарань, їх зміст, а також звільнення від покарання). Також використовується термін "політика щодо виконання кримінальних покарань" (у зв'язку з нещодавніми змінами до законодавства до нього додано "та пробації"). Тому необхідно з'ясувати, який з термінів, що використовуються в науці, більш точно відображає суть досліджуваного поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання кримінальної політики зазвичай не залишаються поза увагою академічної спільноти. Однак, все ще залишається місце для дебатів щодо визначення, розташування та взаємозв'язок підсистем. Існування проблем у різних сферах політики в Україні підкреслюється багатьма науковцями. Про це свідчать, зокрема, нестабільність сучасних глобаліза-

ційних процесів на шляху інтеграції України в Європу [1, с. 177]. Три роботи, які містять комплексний аналіз теоретичних питань кримінально-правової політики, - це докторська дисертація П. Л. Фріса "Кримінально-правова політика України" (2006), монографія П. Л. Фріса "Кримінально-правова політика України" (2005) та комплексна монографія "Сучасна кримінально-правова система України: реалії та перспективи" (2015). До початку XXI століття в Україні питання політики у сфері боротьби зі злочинністю та її складових: кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політики практично не досліджувались, а якщо їм і приділялась увага, то, на жаль, лише фрагментарно в контексті інших правових досліджень у сферах відповідних наук. В українській кримінально-правовій теорії поняття «політика у сфері боротьби зі злочинністю» і «кримінально-правова політика» здебільшого розглядаються як окремі феномени. Водночас є підхід до розуміння як політики у сфері боротьби зі злочинністю, так і кримінально-правової політики.

Метою статті є на основі наявних у науці кримінально-виконавчого права підходів дослідити, який із уживаних в доктрині кри-

мінально-виконавчого права термінів: «кримінально-правова політика» чи «політика у сфері боротьби зі злочинністю» точніше віддзеркалює зміст досліджуваного поняття.

Виклад основного матеріалу. Том 5 Української правової доктрини визначає кримінально-правову політику наступним чином: «системний елемент загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю, який розробляє стратегію і тактику та формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення» [2, с.71].

Розробниками вчення про кримінально-правову політику держави є М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, Ф. Г. Бурчак, А. А. Герцензон, П. С. Дагель, І. М. Даньшин, М. І. Загородніков, В. В. Сташис, В. Я. Тацій. Усі вони, незважаючи на деякі розбіжності у трактуванні цього поняття, вважали, що на певному етапі лінія політики в галузі боротьби зі злочинністю складається з системи відносно самостійних векторів, в якій вектор ОРД також виконує певну позитивну функцію [3, с. 174].

Коли йдеться про кримінально-правову політику, існує достатньо визначень, які вказують на різні аспекти цього явища (діяльність держави, концепція держави щодо такої діяльності, сукупність наукових знань (наука), відповідні навчальні дисципліни). В українській кримінально-правовій науці це визначення певною мірою базується на визначенні П.Л. Фріса, який присвятив свою докторську дисертацію кримінально-правовій політиці, а коли йдеться про країни колишнього Радянського Союзу, то ситуація збігається з думкою дослідниці політики Н.А. Лопашенко.

Лопашенко Н.А. зазначає: «Кримінально-правову політику можна визначити як частину внутрішньої політики держави, основну складову державної політики боротьби зі злочинністю, напрям діяльності держави у сфері захисту особи, суспільства, держави, законних інтересів і що особливо важливо суспільних відносин від злочинних посягань». Це знайшло своє відображення у роз-

робці принципів визначення обсягу злочинних діянь і законодавчого характеру останніх, а також у формулюванні ідей, принципів, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинні діяння. Також зазначається, що кримінально-правова політика є важливою складовою політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, на основі якої формуються стратегія і тактика кримінально-виконавчої політики, кримінально-процесуального права та кримінології.

«Кримінально-правова політика - це системний елемент державної політики у сфері протидії злочинності, який формулює стратегію і тактику боротьби зі злочинністю кримінально-правовими засобами» [4, с. 98].

Кримінально-правова політика є багатовимірним явищем, що зумовлює її тлумачення з різних аспектів, але будь-яке тлумачення починається з базового поняття: політика [5, с.178].

«Кримінально-правова політика - це системний елемент загальної політики у сфері протидії злочинності, який формулює стратегію і тактику та розробляє основні питання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення». Слід також зазначити, що процес становлення та розвитку соціального явища кримінально-виконавчої політики відбувався в суспільстві на певному історичному етапі, залежав від єдиної правової політики держави. Кримінально-виконавча політика відображає результати еволюції суспільства, держави та її інститутів, що відповідають певному періоду їх функціонування [6, с. 130].

Кримінально-правова політика - це різновид кримінальної політики, яка протидіє злочинності за допомогою заходів кримінально-правового характеру, таких як правотворча діяльність держави з видання кримінально-правових норм, діяльність, пов'язана з їх офіційним тлумаченням, а також діяльність судів та органів, що здійснюють правосуддя, із застосування кримінально-правових норм, які регламентують покарання та інші заходи кримінальної відповідальності [7, с. 103].

По-перше, кримінально-правову політику слід розглядати як напрям діяльності держави. По-друге, кримінально-правова політика є галузевою наукою кримінального циклу. Водночас кримінально-правова політика як діяльність і як наука може бути предметом однойменної дисципліни, що є третім значенням складного і багатогранного явища кримінально-правової політики [8, с.141].

П. Л. Фріс трактує політику у сфері протидії злочинності як: «генеральну лінію, вироблену Українською державою, яка визначає стратегії, основні концепції, напрями, цілі та засоби впливу на злочинність шляхом формування Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів, регламентації практики їх застосування, а також розробки та здійснення заходів, спрямованих на запобігання злочинності. Тлумачиться як "визначальний» [9, с. 32].

Як зазначає І. В. Козич: «Говорячи про кримінальну політику як певну систему, необхідно враховувати, що будь-яку систему утворюють дві важливі складові: 1) її структура (необхідна сукупність елементів); 2) у своїй єдності, повноті, взаємопов'язаності та обумовленості цей елемент елементи, які роблять це можливим» [10, с. 114]. Щодо системи політики у сфері протидії злочинності, то її можна охарактеризувати як складне функціональне явище, яке характеризується: 1) складністю - наявністю багатьох компонентів та елементів; 2) структурою - наявністю стійкого набору базових компонентів; 3) упорядкованістю (організованістю) - наявністю зв'язків між компонентами кримінальної політики, а також між цими компонентами та елементів та існування зв'язків між ними та кримінальною політикою в цілому; 4) відокремленість - існує певна відокремленість кримінальної політики від інших видів соціальної політики.

З огляду на структуру політики у сфері протидії злочинності, очевидно, що серед науковців точаться дискусії щодо розподілу підсистем політики у сфері протидії злочинності. Так, сьогодні науковці виділяють такі під-

системи кримінальної політики: кримінально-правову, кримінально-процесуальну (правосуддя), виправно-трудова (кримінальну), політику запобігання злочинності (превентивну або кримінологічну), кримінально-виконавчу, профілактичну, превентивну, поступітенціарну, оперативно-розшукову. Основні компоненти кримінальної політики повинні бути взаємопов'язаними і відрізнятися від інших видів соціальної політики. Основними підсистемами кримінальної політики є кримінальне право, кримінально-процесуальне право, кримінально-виконавча та кримінологічна (превентивна) політика [11, с. 14].

Загалом, політика у сфері боротьби зі злочинністю - це, безперечно, метод управління діяльністю, спрямованою на зниження рівня злочинності в країні. Їх ефективність (за умови наявності розроблених доктрин і концепцій, як загальних, так і окремих складових) наочно демонструють ці показники. І сьогодні вони не лише сумні, а й шокуючі [12, с. 110].

Складність боротьби з організованою злочинністю пов'язана з новими можливостями злочинців, які постійно вдосконалюються. Цьому сприяє процес глобалізації суспільства та інформаційно-технологічний розвиток. Використовуються нові маршрути, застосовуються нові форми і методи. Форми та методи роботи з правопорушниками регулярно перевіряються та впроваджуються [13, с. 214].

Одразу зазначимо, що багато дослідників (В. К. Гришук, О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк, Я. А. Пономаренко та деякі інші), визначаючи кримінально-правову політику, фактично мають на увазі політику у сфері боротьби зі злочинністю, складовою якої є кримінально-правова політика. Хочемо зазначити, що кримінально-правова політика є її складовою. Вони не акцентують увагу на особливостях кримінального права, зокрема на тому, що кримінально-правова політика є складовою політики у сфері боротьби зі злочинністю, її інституційних елементах, на тому, що кримінально-правова політика реалізується через визначення того, що таке злочин, що таке кри-

мінальне покарання, які діяння слід вважати злочинними, їх перелік тощо [14, с. 184].

С.В. Черкасов обґрунтував виділення в системі загальної державної політики у сфері боротьби зі злочинністю в (превентивної) політики як самостійної складової кримінологічної та кримінологічної. Крім того, науковець стверджує, що в одній структурі кримінальної політики, яку не слід ототожнювати з політикою у сфері Існує три основні напрями кримінальної політики: кримінально-правова політика (кримінальна політика у вузькому розумінні), кримінально-процесуальна політика (кримінально-процесуальне право у вузькому розумінні), кримінально-виконавча політика (кримінальна політика у вузькому розумінні), кримінальна політика у сфері кримінальної юстиції та кримінально-виконавча (пенітенціарна) політика [15, с. 7]. Є. С. Назимко не виключає існування кримінально-правової політики [16, с. 136-138], але "пропонується все питання кримінально-виконавчої системи відносити до предмета регулювання кримінальної політики і розуміти її як інституційний аспект правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю" [17, с. 11]. Автор стверджує: «Кримінальна політика охоплює лише інститути, пов'язані з покаранням, і дійсно розрізняє їх». Кримінальна політика як інституційна складова системи кримінальної юстиції, і зрозуміло, що сфери кримінальної політики є ширшим поняттям [18, с. 22].

Кримінально-правова політика суттєво відрізняється від політики боротьби зі зло-

чинністю. Остання є комплексною політикою боротьби зі злочинністю. Остання здійснюється всіма наявними в суспільстві правовими засобами і включає в себе: Кримінально-процесуальний кодекс, Кримінально-виконавчий кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс, кримінологічну (превентивну) політику. У свою чергу, кримінальна політика є одним із внутрішніх і зовнішніх орієнтирів України. Зовнішня політика України базується на її загальній стратегії. Слід розглядати злочинність з соціальної, економічної та демографічної точок зору. Демографічна та інші види політики, спрямовані на зменшення ризиків від національної та міжнародної злочинності. Кримінально-правова політика є невід'ємною частиною політики у сфері боротьби зі злочинністю. Політика у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки вона є системним елементом цієї визначає поняття злочину та коло діянь, які визнаються злочинними визначає можливість "включення" інших компонентів у роботу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Автори під кримінально-правовою політикою (кримінальною) у широкому значенні теж, загалом, розуміють політику у сфері протидії злочинності, а у вузькому – власне, кримінально-правову політику як підсистему політики у сфері протидії злочинності. Перспективи подальших наукових розвідок у досліджуваній сфері вбачаються у з'ясуванні змісту поняття «політика у сфері поведіння із засудженими» визначенні наукової приналежності цього поняття.

Анотація

У статті на основі наявних у науці кримінально-виконавчого права підходів досліджено який із уживаних в доктрині кримінально-виконавчого права термінів: «кримінально-правова політика» чи «політика у сфері боротьби зі злочинністю» точніше віддзеркалює зміст досліджуваного поняття. Розглянуто сутність визначення «кримінально-правова політика» у наукових працях К.М. Данченко, О.В. Ільїни, В.К. Грищука, О.О. Дудорова, М.І. Хавронюка, Я.А. Пономаренко, І.В. Козича, С.І. Спільника, О.В. Острогляда, П.Л. Фріса, А.А. Широкової. З'ясовано сутність концепту «політика у сфері боротьби зі злочинністю» шляхом опрацювання наукових праць С.В. Черкасова, Д. Санакоєва, А. Вашко, В. Єфімова.

Констатовано, що за загальним правилом під кримінально-правовою політикою (кримінальною) у широкому значенні теж, загалом, розуміють політику у сфері протидії злочинності,

а у вузькому – власне, кримінально-правову політику як підсистему політики у сфері протидії злочинності. Доведено, що кримінально-правова політика суттєво відрізняється від політики боротьби зі злочинністю і не слід ці поняття ототожнювати. Остання є комплексною політикою боротьби зі злочинністю. Остання здійснюється всіма наявними в суспільстві правовими засобами і включає в себе: Кримінально-процесуальний кодекс, Кримінально-виконавчий кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс, кримінологічну (превентивну) політику. У свою чергу, кримінальна політика є одним із внутрішніх і зовнішніх орієнтирів України.

Наостанок авторами підкреслено, що кримінально-правова політика є невід'ємною частиною політики у сфері боротьби зі злочинністю. Політика у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки вона є системним елементом цієї визначає поняття злочину та коло діянь, які визнаються злочинними визначає можливість "включення" інших компонентів у роботу.

Ключові слова: політика у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правова політика, правова політика, злочинність, теорія політики в сфері боротьби зі злочинністю, стратегія та тактика протидії злочинності.

Zahorodniuk S.O., Podobnyi O.O., Slatvinska V.M. "Policy on crime prevention" and "criminal policy": approaches to defining the concept

Based on the approaches available in the science of criminal executive law, the article examines which of the terms used in the doctrine of criminal executive law "criminal law policy" or "policy in the field of combating crime" more accurately reflects the content of the concept under study. The author examines the essence of the definition of "criminal law policy" in the scientific works of K.M. Danchenko, O.V. Ilyina, V.K. Hryshchuk, O.O. Dudorov, M.I. Khavroniuk, Y.A. Ponomarenko, I.V. Kozych, S.I. Spilnyk, O.V. Ostroglyad, P.L. Fries, and A.A. Shirokova. The essence of the concept of "policy in the field of combating crime" is clarified by studying the scientific works of S.V. Cherkasov, D. Sanakoev, A. Vashko, V. Yefimov.

The author states that, as a general rule, criminal law policy (criminal) in the broad sense also generally means policy in the field of combating crime, and in the narrow sense - criminal law policy itself as a subsystem of policy in the field of combating crime. The author proves that criminal law policy differs significantly from crime policy and that these concepts should not be equated. The latter is a comprehensive crime policy. The latter is implemented by all legal means available in society and includes: The Criminal Procedure Code, the Criminal Executive Code and the Criminal Procedure Code, and criminological (preventive) policy. In turn, criminal policy is one of the internal and external guidelines of Ukraine.

In conclusion, the authors emphasize that criminal law policy is an integral part of crime policy. The crime policy, being a systemic element of this policy, defines the concept of crime and the range of acts recognized as criminal, and determines the possibility of "including" other components in the work.

Key words: crime policy, criminal law policy, legal policy, crime, theory of crime policy, strategy and tactics of combating crime.

Список використаних джерел:

1. Спільник С. І. Кримінологічна діяльність державної кримінально-виконавчої служби України як окремий напрямок державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 51. С. 176-179. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.35>
2. *Правова доктрина України (у 5 томах)*. Том 5 - Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

3. Подобний О. Окремі аспекти вдосконалення системи внутрішньої правової політики України у сфері боротьби зі злочинністю. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 173-177. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1656/1621>
4. Острогляд О.В. Поняття та ознаки кримінально-правової політики. *National law journal: Theory and practice*. 2020. С. 95-99.
5. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи. Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна, В.К. Грищук, О.В. Зайчук, В.О. Навроцький, О.В. Наден, Ю.В. Нікітін, Н.М. Оніщенко, Ю.А. Пономаренко, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонова, В.І. Шакур. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.
6. Данченко К.М., Широкова А.А. Поняття кримінально-правової політики України у сфері виконання покарань. *Право і суспільство*. № 6 ч. 2. 2019. С. 124-130. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-20>
7. Ільїна О. В. Співвідношення кримінально-правової політики з кримінально-виконавчою політикою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 3. 2022. С. 98-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/3922103>
8. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
9. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ...докт. юрид. наук. Київ, 2006. 440 с.
10. Козич І. В. Чи має сучасна політика в сфері протидії злочинності систему?. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 1-2 березня 2013 р.)*. Івано-Франківськ. 2013. С. 113-115.
11. Красій М. О. Політика в сфері боротьби зі злочинністю: взаємозв'язок кримінально-правової та кримінально-процесуальної підсистем : монографія / М. О. Красій. – Калус : Петраш К.Т., 2020. 153 с.
12. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю: ілюзія існування. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Політика в сфері боротьби зі злочинністю"*. - Івано-Франківськ, 2017. С. 110-112.
13. Санакоєв Д., Вашко А., Єфімов В. Імплементация європейської методології СОСТА в протидії організованій злочинності в країні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 213-220. DOI: [10.31733/2078-3566-2022-1-213-220](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-1-213-220)
14. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія / Павло Львович Фріс – Івано-Франківськ : Супрун В. П. 2021. 389 с.
15. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання: автореф. дис... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 19 с.
16. Назимко Є. С. Аналіз чинників трансформації сучасної кримінально-правової політики у сфері покарання неповнолітніх на законодавчому рівні. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Івано-Франківськ, 1- 2 березня 2013 р.)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 136-138.
17. Назимко Є. С. Депеналізація як елемент пенальної політики України: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.
18. Козич І. В. Функції кримінально-правової політики. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» – Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України, Івано-Франківськ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2021. 502 с.